

Gebedsvieringen en Eucharistievieringen: (niet) evenwaardig?

Deel I: De huidige discussie

Laat ik maar direct met de deur in huis vallen. Geen enkele organisatie, beweging of instituut laat zijn personeelskader zo in elkaar stuiken als de Katholieke Kerk. Het stevig verankerde priesterpersoneel dat eeuwenlang het 'bedrijf' Kerk draaiende heeft gehouden is in onze westerse regio's de jongste decennia aan het uitsterven. En dus draait alles om de vraag: wat nu? Wie mag waar, wanneer voorgaan in vieringen, bij het toedienen van sacramenten, enz.

Op advies van spitsvondige kerkjuristen hebben onze bisschoppen een aantal spelregels uitgevaardigd die misschien kloppen in theorie maar in de praktijk dikwijls enkel maar verwarring zaaien. Een paar voorbeelden:

- de bediening van het sacrament van de 'ziekenzalving' blijft aan de priester voorbehouden; een pastoraal werkende mag de stervende een 'ziekenzegening' geven.
Wie van de aanwezigen rond het sterfbed ziet het onderscheid tussen beide?
- de 'homilie' in de eucharistieviering is voorbehouden aan een gewijde bedenaar; een leek mag een 'getuigenis' uitspreken.
Wat is het inhoudelijk verschil tussen beide?
- sinds kort hebben onze bisschoppen beslist dat een uitvaartviering een woorddienst zonder communie moet zijn, ook als een priester voorgaat. In sommige bisdommen kan een uitvaarteucharistieviering bij wijze van uitzondering nog wel: als de familie daarop aandringt en er een priester beschikbaar is.
Andere bisdommen laten geen uitzondering toe.
Welke logica zit achter dit van bisdomafhankelijk beleid binnen één en dezelfde landelijke kerkgemeenschap?

Verwarring troef dus. Dat dit de nodige wrevel oproept en aanleiding geeft tot flink wat discussie, weten we. Maar laten wij het hier houden bij het meest heikele discussiepunt: de eucharistieviering.

1. Probleemstelling

Het Tweede Vaticaans Concilie omschreef de eucharistie als dé bron en het hoogtepunt van het christelijk leven. Ook meer recente pauselijke documenten hebben het over het 'recht op eucharistie' van de gelovige gemeenschap. Maar in de vijftig jaar na Vaticanum II zijn de tijden veranderd – zeker in onze westerse geseculariseerde wereld. Door star vast te houden aan het klassieke ambtsmodel dreigen op de dag van vandaag hele gebieden eucharistisch drooggelegd te worden.

2. Kerkelijke 'oplossing'

- de celibataire priester-voorganger vast te houden door o.m. te werken met centrumkerken of eucharistievieringen bij beurtrol in diverse kerken.
- Waar dat niet of onvoldoende lukt, worden diakens, erkende pastoraal werkenden of gebedsleid(st)ers ingeschakeld die voorgaan in woord- en/of communiediensten. Om priesters zoveel mogelijk in parochiële weekendvieringen te kunnen laten functioneren, worden deze niet-priestervoorgangers zoveel mogelijk gedirigeerd naar instellingen (ziekenhuizen, rusthuizen, gevangenissen) en, voor zover ze wel aan een parochie verbonden zijn, naar uitvaartvieringen. In alle bisdommen wordt tegenwoordig (en dat is vrij recent) veel reclame gemaakt voor opleidingsessies voor lekenvoorgangers in uitvaartgebedsdiensten.

Enkele kanttekeningen bij dit officieel beleid:

- +/- De steeds ouderwordende en dus slinkende groep van priesters wordt steeds zwaarder belast en kunnen moeilijk anders dan de 'routinetoer' opgaan: de levensnabije kwaliteit van de eucharistieviering sterft af.

- +/ Een beleid dat opteert voor centrumkerken of eucharistievieringen bij beurtrol in diverse kerken gaat uit van de evidente mobiliteit van de gelovigen. Zo evident is dat niet:
 - Denk bv. aan de reactie van OKRA toen bisschop Bonny zijn nieuwe visietekst publiek maakte: tal van senioren, momenteel kerkgangers in hun nabije parochie, worden overvraagd als wij zich moeten wekelijks kilometers ver moeten begeven naar een kerk aan de andere kant van hun gemeente of stad.
 - Herleid drie kerken met elk 100 kerkbezoekers tot één centrumkerk, en je krijgt er vieringen met 200 aanwezigen. Mensen die in principe wel mobiel zijn, maar wat minder gemotiveerd, gaan wel naar hun vertrouwde kerk waar ze samen vieren met hun burens en bekenden – en nadien wel eens gezellig blijven napraten, maar haken gemakkelijk af of gaan nog slechts sporadisch naar de mis, als ze daarvoor naar een kerk moeten waar ze nauwelijks iemand kennen.
- +/ Het is duidelijk dat leken-voorgangers als ‘gatenvullers’ functioneren, als ‘tweederangs’voorgangers. En dat ze zullen moeten wijken zodra er (weer) priesters beschikbaar zijn.
- +/ Die nieuwe priesters worden in bepaalde bisdommen van elders ingevoerd, bv. in Waals Brabant (Congoese priesters die hier komen studeren en vervolgens in België blijven en een definitieve benoeming krijgen), in Vlaamse Brabant zijn er ook een 40-tal waaronder Mexicanen, in bepaalde Nederlandse bisdommen worden Poolse ‘missionarissen’ ingevoerd. Ook de jongste visietekst van het bisdom Antwerpen overweegt soortgelijke import. Bij deze ‘oplossing’ is het risico groot dat er een (culturele) kloof ontstaat tussen de voorganger en de geloofsgemeenschap.

3. Vraag om hervorming van het ambtsstatuut

Die kerkelijke ‘oplossingen’ roepen heel wat kritische geluiden op. De onder ons best gekende zijn **Kerk & Ambt** (2007), een brochure van de Nederlandse Dominicanen, die heel wat ergernis heeft opgewekt bij de Nederlandse bisschoppen. En dichterbij ons: het manifest **Gelovigen nemen het woord** (2011-2012) dat, ondertekend door meer dan 8000 gelovigen, begin van dit jaar aan onze bisschoppenconferentie overhandigd werd. (tekst: zie *Bijlage I*)

Wat in dit manifest – gezien het thema van deze uiteenzetting - vooral relevant is

- met nadruk wordt gevraagd om het behoud van de vierende plaatselijke geloofsgemeenschap:
- geleid door een goed gevormde medegelovige uit de eigen gemeenschap
- die ook voorgaat in de zondagsviering (woord- met communiedienst).
- Dit alles als voorlopige oplossing in de hoop dat binnen de kortste tijd gehuwden – mannen/vrouwen – tot het priesterambt worden toegelaten zodat de plaatselijke gemeenschap opnieuw samen eucharistie kan vieren.

*** Reactie bisschoppen (tekst: zie *Bijlage II*)**

In hun reactie waren de Belgische bisschoppen heel wat vriendelijker dan hun Nederlandse collega’s op de brochure ‘Kerk & Ambt’. Zij schrijven dat “het verlangen naar verandering, dat uit de tekst spreekt hen niet onberoerd laat” en dat ook zij op zoek zijn naar vernieuwing en grotere authenticiteit “in trouw aan de Schrift en de geloofstraditie van de Kerk”. En de bisschoppen vervolgen: “We begrijpen de pijn en de onmacht bij velen. We begrijpen dat de geleidelijkheid van structurele hervormingen het geduld op de proef stelt.” En voegen er tenslotte aan toe dat kwesties zoals woorddienst een diocesane aangelegenheid is – en dat ze daar momenteel over aan het overleggen zijn – maar dat kwesties als kerkelijke ambten en priesterschap onder de verantwoordelijkheid van de wereldkerk valt.

Wel vriendelijk, maar in de praktijk gaan onze bisschoppen toch de andere toer op, zoals we eerder als gezien hebben.

*** Kanttekeningen mijnerzijds**

Ook bij dit manifest ‘Gelovigen nemen het woord’ wil ik een paar kanttekeningen maken:

- +/ Bepleit wordt dat de plaatselijke geloofsgemeenschap op zoek gaat naar leiders en voorgangers – man, vrouw, gehuwd, ongehuwd - uit de plaatselijke geloofsgemeenschap en die aan bepaalde kwaliteitsvoorwaarden beantwoorden. Dat gaat dus in tegen centrumkerken en grotere parochiale eenheden, én uiteraard tegen de invoer van vreemde priesters.

Uiteraard zijn leiders en voorgangers uit de eigen geloofsgemeenschap een goede zaak. Het gaat primair immers om het voortbestaan van levende, levenskrachtige, getuigenisafleggende en dienstbare geloofsgemeenschappen. Daarvoor zijn gangmakers/bezielers nodig, evangelische identificatiefiguren die een dynamiek op gang trekken, resp. in stand houden, waarin het volk van God zich erkent en betrokken weet. Zulke voorgangers moeten de kleur hebben van, qua mentaliteit geworteld zijn in en vergroeid zijn met de eigen aard en het leven van de betreffende gemeenschap. Want geloofsgemeenschappen zijn er in vele soorten: jeugd, ziekenhuis, plattelandsparochie, stadsvolk, ook basisgemeenschappen.

- +/ De voorstellen inzake ‘woorddiensten’ hebben een voorlopig karakter in afwachting van een grondige hervorming van het priesterambt: mannen en vrouwen / gehuwden en ongehuwden.
 - Ook al is die hervorming theologisch verdedigbaar (contra Leonard-visie) toch zal het nog wel even duren eer Rome hieronder zijn handtekening zet.
 - Puur hypothetisch: ook al zou je niet het centrale kerkelijke instituut laten beslissen maar een democratische stemming organiseren op niveau van de wereldkerk: ook dan haalt deze visie het niet. In vele Derde-Wereldlanden is een gehuwd priester wellicht denkbaar maar is het cultureel en maatschappelijk niet denkbaar dat een vrouw – op het publieke forum – als voorgangster optreedt. Dat heeft niets met theologie maar alles met de plaatselijke cultuur te maken. Dit manifest is duidelijk een product van westers theologisch denken.
 - De realisatie ervan is dus slechts denkbaar in een gedecentraliseerde kerk die ruimte laat voor geïncultureerde theologische overwegingen. Daar ben ik zeker voorstander van. Maar anderzijds mag je daar ook niet té optimistisch over doen. Denk even aan de Anglicaanse kerk, die tot op zekere hoogte wel gedecentraliseerd is, maar desalniettemin dreigt uiteen te vallen omwille van de discussie over vrouwelijke bisschoppen of homo-priesters.
- +/ Naast onderliggende verschillen en kritische kanttekeningen, ligt aan de officiële bisschoppelijke visie en aan de visie van het manifest een gemeenschappelijk uitgangspunt ten grondslag. In beide benaderingen wordt uitgegaan van de prioriteit/meerwaarde van de eucharistie ten opzichte van gebedsvieringen.

Is dit uitgangspunt wel zo evident? Gaat dat terug op de ‘instelling van eucharistie’ door Jezus zelf? En hoe ging de jonge Kerk om met het vieren van ‘gemeenschap met de verrezen Heer’?

Deel II: Wat leert ons de vroegste kerkgeschiedenis?

1. Het Laatste Avondmaal

Terugblikkend naar het Laatste Avondmaal is het eerste dat ons voor ogen staat Jezus die brood en beker neemt en woorden spreekt die wij in elke eucharistieviering herhalen: “Dit is mijn lichaam voor u. Doe dit tot mijn gedachtenis ... Deze beker is het nieuw verbond in mijn bloed. Doet dit, elke keer dat gij hem drinkt, tot mijn gedachtenis” (1 Kor. 11, 24-25). Woorden die – mits minimale variaties - 4 keer in het NT staan opgetekend: bij Mt., bij Mc en bij Lc. En bij Paulus.

Raar dat de evangelist Johannes - die rond 100 zijn evangelie schreef, dus op het ogenblik dat de christengemeenschap al een halve eeuw eucharistie vierde – die woorden niet heeft opgetekend. Zoals hij het beschrijft, was dat samen eten die avond niet echt verschillend van een andere maaltijd van Jezus met zijn apostelen. Dat het de laatste keer was en dus heel bijzonder, blijkt bij hem uit de lange afscheidsrede die hij Jezus in de mond legt en uit de voetwassing na de maaltijd. In zijn afscheidsrede licht Hij nog eens uitvoerig het waarom van zijn zending toe en draagt zijn leerlingen op “elkaar lief te hebben zoals Ik u heb liefgehad”. Dat de voetwassing hiervan een symbolische illustratie is blijkt uit het afsluitend woord van Jezus: “Zoals Ik, de Heer en Leraar, uw voeten heb gewassen, zo behoort gij elkaar de voeten te wassen” (Jo. 13, 14), een variatie op ‘Doet dit tot mijn gedachtenis’.

Wat in ons christendom zo centraal is komen te staan, nl. onze consecratiewoorden, ... heeft Jezus die nu wel of niet uitgesproken? 4 zeggen ‘ja’; 1 blijkt van niets te weten.

Zijn er andere, onafhankelijke bronnen, los van het NT, die op deze kwestie enig licht kunnen werpen?

2. Didachè

In de bibliotheek van Constantinopel dook in 1873 een tekst op die *Didachè* genoemd wordt, met als ondertitel: De leer van de twaalf apostelen. Ofschoon eeuwenlang verloren, kende men het bestaan van dit document omdat meerdere kerkvaders ernaar verwezen en eruit citeerden. Het is een soort vroegchristelijk 'instructieboek' van een lokale joods-christelijke kerkgemeenschap, wellicht in Syrië. Waarschijnlijk geschreven ten behoeve van mensen die zich wilden laten dopen. De eerste versie zou dateren van rond het jaar 60, de definitieve versie van rond het jaar 100. Het bevat allerlei ethische instructies en adviezen maar ook bijdragen over o.m. de doop en de heilige maaltijd met brood en wijn. Daarin staat ook de voorgeschreven, dus officiële tekst voor het uitspreken van de zegen over de wijn en het brood. Ik citeer:

'Wat betreft de eucharistie, zeg dank op de volgende wijze. Eerst voor de beker: "Wij brengen U dank, onze Vader, voor de heilige wijnstok van David, uw dienaar, die Gij ons hebt doen kennen door Jezus, uw dienaar. U zij de heerlijkheid tot in de eeuwen der eeuwen". Dan voor het gebroken brood: "Wij brengen U dank, onze Vader, voor het leven en de kennis die Gij ons geopenbaard hebt door Jezus, uw dienaar. U zij de heerlijkheid tot in de eeuwen der eeuwen". Zoals dit gebroken brood, uitgestrooid over de bergen, verzameld werd om één te worden, laat zo ook uw Kerk van de uiteinden der aarde verzameld worden in uw Koninkrijk. Want van U is de heerlijkheid en de macht tot in de eeuwen der eeuwen.'

De *Didachè* heeft het uitdrukkelijk over 'eucharistie', maar nergens staat dat het brood het lichaam en de wijn het bloed van Christus vertegenwoordigt.

En daarmee is de stand 4 tegen 2.

Een niet onbelangrijke kanttekening. Het evangelie van Johannes en de *Didachè* die brood en wijn niet linken aan het lichaam en bloed van Christus, zijn twee van elkaar onafhankelijke bronnen. Dat kan niet gezegd worden van de vier N.Tische teksten die die link wel leggen. Algemeen bekend is dat de evangeliën van Mt. en Lc. flink wat inspiratie geput hebben uit het oudste evangelie van Mc. Die Mc. was, vooraleer hij zich aan het schrijven zette, een tijd lang leerling en reisgezel van Paulus. De vier getuigenissen zijn dus in feite terug te voeren tot één, nl. de verkondiging door Paulus. En daarmee wordt de stand 1 tegen 2!

3. Joods-christelijk versus heidens-christelijk

1. Christendom van Joodse huize

De onderling onafhankelijke bronnen, het Johannesevangelie en de *Didachè*, zijn beiden te situeren in Joods-christelijke geloofsgemeenschappen.

Bij elke Joodse maaltijd wordt er brood gebroken, samen wijn gedronken en worden er zegeningen uitgesproken maar het is vrijwel ondenkbaar mensenvlees te eten en te drinken, ook al is het symbolisch bedoeld.

De Thora verbiedt de consumptie van bloed nadrukkelijk, niet alleen voor Israëlieten maar voor iedereen. De eersten die dit verbod op het 'eten van bloed' te horen kregen waren Noach en zijn nakomelingen, als vertegenwoordigers van de hele mensheid (Gen. 9, 4). En ook Mozes waarschuwde: "Wanneer een Israëliet of een vreemdeling die bij jullie woont bloed eet, zal ik mij tegen hem keren en uit de gemeenschap stoten" (Lev. 17, 10).

Dat verbod stond (rond het jaar 50) nog pal overeind in het eerste christengemeente. In het 'concilie van Jeruzalem' werd stevig gediscussieerd over de vraag of heidenen rechtstreeks konden christen worden (visie van Paulus), dan wel of ze eerst tot het Jodendom met zijn wetten en voorschriften moesten toetreden. Uiteindelijk kwam Jacobus, hoofd van de Kerk van Jeruzalem en waarschijnlijk een broer van Jezus, met een compromisvoorstel dat aanvaard werd. "Ik voor mij ben van oordeel dat men hun die zich uit het heidendom tot God bekeren, geen onnodige lasten moet opleggen, maar hun wel voorschrijven zich te onthouden van wat door afgoden besmet is, van wat bedorven is *en van bloed*" (Hand. 15, 20).

Deze restricties hebben betrekking op dierenbloed. Er is nergens sprake van een verbod op het eten van mensenvlees of op het drinken van mensenbloed, gewoon omdat zo iets ondenkbaar was. Het idee alleen al dat men bloed zou drinken lag zo gevoelig dat het uitgesloten lijkt dat Jezus dergelijke symbolen zou hebben gebruikt.

2. Christendom van Grieks-Romeinse huize

Paulus, aanvankelijk van orthodox-Joodse overtuiging, was opgegroeid in de Grieks-Romeinse cultuur van de stad Tarsus in Klein-Azië. Na zijn bekering zegt hij een openbaring van Jezus te hebben ontvangen die zo intens zou zijn geweest dat hij zichzelf kwalificeerde als 'apostel'. Deze apostel der heidenen opereerde in de Grieks-Romeinse wereld.

Die Paulus, die Jezus nooit persoonlijk gekend heeft, schrijft in zijn brief aan de christenen van het Griekse Korinthe: "Zelf heb ik van de Heer de overlevering ontvangen die ik u op mijn beurt heb doorgegeven, dat de Heer Jezus, in de nacht waarin Hij werd overgeleverd, brood nam en, na gedankt te hebben zei: 'Dit brood is mijn lichaam voor u. Deze beker is het nieuwe verbond in mijn bloed. Doet dit, elke keer dat gij hem drinkt, tot mijn gedachtenis' (1 Kor. 11, 23). Waar heeft hij deze – in de Joodse wereld ondenkbare - symbooltaal vandaan?

Beroep op een 'openbaring' is voor historici een weinig overtuigend argument. Zij stellen wel vast dat die symbooltaal in de Grieks-Romeinse wereld niet onbekend is. In bepaalde magische rituelen wordt wijn uitdrukkelijk gelinkt aan bloed van mensen of goden. Zo beschikt men over een Griekse papyrusrol die melding maakt van een liefdesbetovering waarbij een man bepaalde bezweringen uitspreekt boven een beker wijn die het bloed vertegenwoordigt dat de Egyptische god Osiris aan zijn eega Isis te drinken gaf opdat zij van hem zou houden. Wanneer de geliefde van de man van die wijn/bloed drinkt, voelt zij zich één worden met hem. In een andere tekst wordt de wijn veranderd in het vlees van Osiris.

Of Paulus zijn mosterd daar gehaald heeft en die heidense liefdessymboliek 'gechristianiseerd' heeft, is niet met harde bewijzen te staven. Maar zo onwaarschijnlijk lijkt het niet dat hij voor het vieren van de liefdeseenheid van de christengeloofsgemeenschap met de verrezen Heer, gebruik zou gemaakt hebben van symbolen waarmee hij en de christenen tot wie hij zich richtte, vanuit hun cultuur vertrouwd waren.

4. Nog even over de Didachè-viering

Ondanks verschillen, is voor de jonge kerk van de eerste eeuw het samen eten hét symbolische ritueel om de onderlinge verbondenheid en de verbondenheid met en de liefde van en voor Jezus te herdenken en levendig te houden. In het allereerste tijd na de dood van Jezus gebeurde dat veelal op de klassiek Joodse manier: in de huiskring met de huisvader als voorganger. Later kwamen christenen samen voor hun liefdesmaaltijd.

Juist omdat het samen eten, zoals beschreven in de *Didachè*, naar Joodse traditie een volledige maaltijd betrof zeggen sommige auteurs dat het om een agapèviering ging en niet om een vroege eucharistieviering. De *Didachè*-tekst zelf noemt de viering uitdrukkelijk 'dé eucharistie'. En dat is terecht, zeggen andere auteurs.

Het woord 'eucharistie' betekent letterlijk 'dankzegging'. De *Didachè*-viering eindigt met een uitgebreid dankgebed. Maar het gaat niet alleen om een spel van woorden. Het gaat om een vroege vorm van eucharistieviering in de volle christelijke zin van het woord. In de tekst staat ook een scheidingsformule: aan de maaltijd mochten zowel gedoopten als catechumenen aanzitten, maar het aansluitend dankgebed was voor gedoopten gereserveerd.

Die procedure heeft de jonge Kerk eeuwenlang gehandhaafd bij het vieren van de eucharistie: na de Woorddienst werden de catechumenen verzocht de viering te verlaten omdat de tafeldienst was voorbehouden voor de gedoopten. Ook dit wijst erop dat in die Syrische Joods-christelijke Kerk de beschreven maaltijdviering als een 'eucharistieviering' moet bestempeld worden.

5. Tweede eeuw: een (te) beknopt historisch overzichtje

1.

In de loop van de tweede eeuw, mede door de uitbreiding van het aantal christenen, dringt de noodzaak van structurering zich op in de christengemeenschap: wie is wie en wie doet wat. Er wordt een heuse kerkelijk hiërarchische structuur geïntroduceerd. In elke lokale kerk wordt één episkopos geïnstalleerd, omringt door een college van presbyters, en bijgestaan door een groep diakens. Die kerkorde, uitgewerkt en uitvoerig beschreven in de brieven van Ignatius van Antiochië, zal zich vanuit Klein-Azië snel verbreiden over de hele Kerk.

Ook de vieringen krijgen een duidelijker omlind status. Had de *Didachè*-viering nog enigszins een dubbelzinnig karakter, vanaf nu wordt de agapèviering losgehaakt van de eucharistieviering en krijgt een duidelijk onderscheiden statuut.

De agapèviering wordt nu een gemeenschappelijk liefdesmaal dat zich vooral richtte op de zorg voor armen. Deze autonome godsdienstige viering kent een welomschreven verloop, beschreven in de *Traditio Apostolica*, een verzameling liturgische voorschriften. Geregeld liep het hierbij fout (zie bv. 1 Kor. 11, 17-34; Judas 12; 2 Petr. 2, 13). Het religieus karakter van bedéling zwakt geleidelijk af, wat op de duur ertoe leidt dat de agapèvieringen verdwijnen.

2.

De val van Jeruzalem in het jaar 70, met de verwoesting van de Tempel, als gevolg van de Joodse opstand tegen de Romeinse bezetting, betekende een drama voor al wat joods was. Ook de joodschristelijke kerkgemeenschappen incasseerden zware klappen. In eerste instantie slaagde de kerk van Jeruzalem erin zich enigszins te herstellen. Maar de tweede joodse opstand (135) betekende de doodsteek. De Romeinen drukten het joodse verzet voorgoed de kop in en maakten Jeruzalem met de grond gelijk. Op de puinhopen verrees een nieuwe stad *Aelia Capitolina*, met een uitgesproken hellenistisch karakter waaruit – en ook ver daarbuiten – elke joodse aanwezigheid werd geweerd. De joden die dit drama overleefden verspreidden zich in de diaspora.

En daarmee verdween ook het joods-christendom. Amen en uit met Jeruzalem als moederkerk en (joods) referentiepunt. Een paar kleine kernen probeerden te overleven in Klein-Azië en in het grensgebied van het toenmalige Perzische Rijk.

3.

In *Aelia Capitolina* is na een tijdje een nieuwe christelijke gemeenschap ontstaan, zij het van heidenschristelijke origine. Het zwaartepunt van het christendom verschoof als vanzelfsprekend richting Rome, dat al lang het centrum van het wereldrijk was en, als stad van de martelaren Petrus en Paulus, geknipt leek om tevens het centrum van de christelijke beweging te worden.

Slotbeschouwing

De titel van mijn inleiding luidde: Gebedsdiensten en eucharistieviering, al of niet gelijkwaardig.

Maar in mijn tweede deel is het woord ‘gebedsdienst’ niet gevallen. Dat kon ook niet want dat begrip is te situeren in de logica van onze hedendaagse gesecculariseerde kerk die zoveel mogelijk probeert in stand te houden wat op termijn niet meer in stand te houden is. Zoals tegenwoordig vaak over ‘gebedsdiensten’ gedacht en gesproken wordt, lijkt het om stoplapjes te gaan die de veelvuldige gaten moeten dichten in het klerikale kerkbeeld dat tot op de draad versleten is.

Ik heb geen hoed bij de hand waaruit ik een wit konijn van een nieuw weldoordacht, bijdetijds kerkbeeld kan toveren. Maar terugblikkend op ons stukje geschiedenis van de eerste twee eeuwen christendom, wil ik wel een gedachte naar voren schuiven die misschien een bouwsteen kan zijn voor de opbouw van een geloofwaardige kerkvisie – is het niet voor vandaag, dan hopelijk voor morgen.

‘Gods heil voor de mens’ – want daarom gaat het ons – is iets dat nooit ten volle in begrippen en gebaren kan gevat worden. Het is van de mens en tegelijk transcendeert het de mens. De mens krijgt het niet in zijn greep en toch moet het de inspirerende bron zijn die zijn leven oriënteert.

De enige mogelijkheid om daar mee om te gaan is spreken en handelen in symbooltaal.

Per definitie zijn aan het begrip ‘symbool’ twee voorzetsels vastgeplakt: iets is symbool van, en tegelijk is het symbool voor.

Het voorzetsel van

Een religieus symbool wil iets tegenwoordig stellen van Gods heilsplan met de mens: zijn droom over de mens toen Hij hem schiep, zijn barmhartigheid voor de mens die die droom niet of onvoldoende waarmaakt, zijn dicht-bij-de-mens zijn in momenten van lief en vooral van leed ...

Deze en nog zoveel andere facetten van Gods menslievendheid willen we tegenwoordig stellen in het samen vieren.

Het voorzetsel voor

Dat betekent dat we samen moeten vieren op zo’n manier dat wij, mensen, er zicht op moeten kunnen krijgen met de ogen van ons mensenhart. We moeten dus taal, gebaren en symbolen hanteren die wij als mensengemeenschap verstaan. Een symbool van een boodschap die niet overkomt, heeft nul en geen betekenis.

Ik spits dit toe op het thema dat ons hier bijeenbrengt.

Als we iets kunnen leren uit dat stukje kerkgeschiedenis, dan is het dat symbooltaal om samen het heilsmysterie te vieren geïncultureerd moet zijn.

Had Paulus gelijk toen hij in brood en wijn het lichaam en bloed van Christus noemde? Of had de evangelist Johannes en de *Didachè* gelijk die die link niet legden?

Allebei hadden ze gelijk omdat ze elk iets van het rijke mysterie van Gods liefde wisten over te brengen in symbooltaal en –beelden die de mensen tot wie zij richtten, aanspraken.

Joden walgden van de idee dat ze bloed – ook al was het maar in de vorm van wijn – zouden moeten drinken. Dat symbool kon dus niet werken binnen de Joodse cultuur. De boodschap van liefdevolle verbondenheid met elkaar en met God kon niet op die manier bij Jodenchristenen overgebracht worden. En dus hadden Johannes en de *Didachè* gelijk om dat beeld niet te hanteren.

Maar die boodschap van liefdevolle verbondenheid met elkaar en met God kon wel op die manier overgebracht worden aan christenen in de Romeins-Hellenistische cultuur. En dus had Paulus gelijk dat hij het zo verwoordde.

Niet omdat de symbooltaal van Paulus meerwaarde had, maar omdat de geschiedenis de gang gegaan is die ze gegaan is, heeft de symbooltaal van Paulus tot in onze tijd stand gehouden.

En daarmee komt de huidige discussie over ‘gebedsdiensten’ of ‘eucharistie’ in een heel ander daglicht te staan.

Als we met de definities van vandaag in het achterhoofd, kijken naar wat er in de eerste en tweede eeuw van het christendom aan de hand was, dan plakken wij het etiket ‘eucharistie’ op de Paulussymbooltaal en ‘gebedsdienst’ (dus zonder consecratiewoorden) op de taal en beelden van Johannes en de *Didachè*. En daarmee doen wij die laatste onrecht aan.

Beelden, tekens en symbolen zijn een vorm van taal die een boodschap moeten brengen die aankomt. Daaraan ontlene zij hun waarde en hun kracht. Dat hangt dus niet af of degene die consecratiewoorden uitspreekt man of vrouw is, gehuwd of celibatair.

Aan eucharistieviering een meerwaarde toekennen, komt in feite neer op: de consecratiewoorden uit zijn context lichten, met het risico er ‘toverwoorden’ van te maken. Dat klinkt in eerste instantie misschien wat cru, maar als de theologie de consecratiewoorden verbindt met ‘transsubstantiatie’ dan komt dat wel erg dicht in de buurt.

Men gaat zich dan vastbijten in ‘woorden’ en vergeet dat onze woorden en gebaren slechts verwoordingen zijn van datgene waar het hem uiteindelijk om gaat, nl. het vieren van ons geloof.

We vergeten daarbij dat het begrip ‘transsubstantiatie’ een term is die geïntroduceerd is door het concilie van Trente (1545-1563) dat de puntjes eens ‘definitief’ op de i wilde zetten: ‘zo is het en zo moet het’ tegen de achtergrond van haar strijd tegen de ketterij van het opkomende protestantisme.

Wat de essentie is die we vandaag niet uit het oog mogen verliezen: de gemeenschap komt bijeen om haar geloof te vieren, om haar verbondenheid met de verrezen Heer te vieren, om zich te voeden aan de levende Heer in ons midden.

En die essentie staat ver boven elke discussie over welke kwalificaties een voorganger moet hebben: man of vrouw, celibatair of niet.

Nog een laatste kanttekening als afsluiter.

Deze hier beschreven visie op ‘samen ons geloof vieren’, werpt ook een heel ander licht op ‘roepingen’. Nu heeft men steeds de mond vol over het priestertekort. Door dit negatief gekanker blijft buiten beeld dat er tegenwoordig heel veel nieuwe roepingen zijn: diakens, gebedsleiders, pastoraal werkenden. Allemaal mensen die nauwelijks in beeld komen omdat ze in hun tweederangsrol van ‘gatenvullers’ opgesloten worden.

Wanneer wij samen ons geloof willen vieren, samen vieren dat Jezus in ons midden leeft, laat dan mensen voorgaan die de taal en de leefwereld van de plaatselijke geloofsgemeenschap kennen, én die zich inzetten om de samenhang binnen die gemeenschap, niet alleen biddend, maar ook anderszins te stimuleren.

Geraadpleegde literatuur:

- *Kerk en Ambt. Onderweg naar een kerk met toekomst.* Valkhof Pers, 2007.
- Eddy Van Waelderens: *Kerk en Ambt. Enkele kanttekeningen naar aanleiding van een studiedag.*
In: ToPiC 4 (2008)5, blz. 9-11. Overgenomen in: TGL 64 (2008)3, blz. 13-20.
- James D. Tabor: *De Jezusdynastie. De verborgen geschiedenis van Jezus en het ontstaan van het christendom.* Spectrum/Manteau, 2006, 379 blz.
- Pierre Trouillez: *Van Petrus tot Constantijn. De eerste christenen.* Davidsfonds, 2002, 374 blz.